

צרויה שלו

צרויה שלו

17:12 • 23 בדצמבר 2024

תארו לכם שני ילדים קטנים בפיג'מות בבית סוכנות קטן ביישוב קטן מוקף פרדסים בשרון בתחילת שנות השישים. הם שוכבים במיטותיהם הניצבות זו לזו וביניהם, במרחק שווה, יושב על כיסא גבר צעיר עם ספר בידו, רומן בשם "הכנסת כלה", ומקריא ממנו לאט ובהטעמה. בכל פעם שהוא מבקש להפסיק הם קופצים במיטות, מוחאים כפיים ומריעים "עגנון! עגנון!" כאוהדי כדורגל ביציעים. כך היינו, אחי ענר ואני, נוהגים לבקש הדרן מדי ערב ועל-פירוב מקבלים.

השעות האלה של ההקראה לפני השינה היו השעות המאושרות ביותר של ילדותנו, ולא דווקא מרוב אהבת הספרות או דקות האבחנה והטעם, אני חייבת להודות. כדרכם של ילדים היינו תלויים לחלוטין במצבם הרגשי של הורינו, ואין ספק שבשעות ההן היה אבינו מאושר.

עוד לפני שהחל בקריאה, רק הניח רגל על רגל ופתח את הספר במקום בו עצרנו בערב הקודם, כבר היה עולה חיוך על שפתיו ועם המשפט הראשון התמלא קולו עונג, כאילו טועם וכבר מגיש לילדיו מעדן משובח במיוחד. כך טעמנו לראשונה את המלים של עגנון, מחויכות ומענגות, עריבות לאוזן ולחך. אפילו כשהן מספרות על צער ועוני, כמו צערן של הבנות המסכנות של רבי יודיל חסיד שעיניהן מתמקקות מדמעות ושער ראשן מלבין ואביהן יושב כגולם ואין חתן לאסוף חרפתן.

נדמה לי שבכל הספרים שכתבתי מהדהדת אותה תבנית עגנונית טרגית שלפעמים אני נאבקת בה ולפעמים מתמסרת לה באותה טבעיות שאנחנו חשים בתוך הגירסא דינקותא שלנו

ליווינו בהנאה את מסעותיו של האב הנאלץ לאסוף תרומות כדי לחתן את בתו הבכירה. יצורי הספר נהפכו לחלק מחיינו, הסוסים משכני ונרוצה המשוחחים ביניהם, התרנגול רבי זרח, נטע העגלון. מדי פעם היה אבינו משתהה ומפרש, מדי פעם היה מתגלגל מצחוק ואנחנו אחריו, ואמא היתה מפסיקה את עיסוקיה ומצטרפת אלינו, לפעמים באמצע ציור עם מכחול ביד, יושבת על אחת המיטות וצוחקת אתנו.

סיפורי עגנון היו נוכחים אצלנו גם בחגים. השאלה מה נקרא בערב החג היתה נפוצה יותר וגם מעניינת יותר מהשאלה מה נאכל, גם משום שאמא שלנו, שגדלה בקבוצת כנרת, לא הביאה אתה מסורת מפוארת של בישול. בראש השנה היינו קוראים על-פי-רוב את "התזמורת" מתוך ספר המעשים וביום כיפור את "טלית אחרת" או "אצל חמדת", את "הבית" או "לבית אבא" בפסח, ולפעמים היינו קוראים סיפור לכבוד שבת מתוך "ספר המעשים" או "על כפות המנעול" במקום הקידוש או ברכת המזון שלא נהגנו לקיים. גם כשבגרנו ועזבנו את הבית ונעשינו בעלי משפחות לא היה מאושר מאבינו כשביקשנו ממנו לכבוד חג זה או אחר "להקריא עגנון".

מעבר לעונג של המפגש המשותף עם אהבתו הספרותית הגדולה היתה כאן כמובן גם כוונה ואפילו תשוקה לחשוף אותנו לעושר האינסופי של השפה והרגש ודרכי הביטוי, ויותר מכך, להנחיל ולהנגיש לנו גם את מקורותיו של עגנון, את המטענים התרבותיים הכבירים של המקורות היהודיים. ולא רק לנו. כמורה ומחנך ומבקר ספרות הוא חתר כל חייו להכרה בחשיבותם העצומה של ספרות המדרש והאגדה, החסידות והקבלה, וביקר בחריפות את הספרות העברית החדשה שהתנתקה מהמקורות היהודיים.

צילום: תומר אפלבוים

כל זה כמובן השפיע עמוקות עלי ועל כתיבתי. "ממנו קיבלתי את רוב צורתי המועטת והוא השרה עלי גם רוח השירה", סיפר עגנון על אביו הלמדן המופלג שהיה גם מורה ורבו, ואין לי אלא לחזור על הדברים בהודיה ובהוקרה.

סיפורי עגנון וספריו ליוו בעוצמה גם את התבגרותי. "שבועת אמונים" שהילך עלי קסם בנעורי, "האדונית והרוכל" שמילא אותי יראה ו"פרנהיים" שמילא אותי כאב. התייסרתי בייסורי האהבה עם הירשל ב"סיפור פשוט", עם יצחק קומר ב"תמול שלשום" ועם ד"ר מנפרד הרבסט ב"שירה", וביום גירושי לבשתי שמלה חומה וקראתי את "פנים אחרות".

כל-כך עמוק נספגו בי הסיפורים, שכשכתבתי את "חיי אהבה" לא חשבתי כלל על תרצה מינץ שמנסה לממש את אהבתה המוחמצת של אמה לעקביה מזל ולא על תהילה שאביה הפר את נדר נישואיה, אבל הן נכנסו לספר בלי שהבחנתי בנוכחותן, ולא רק הן. נדמה לי שבכל הספרים שכתבתי מהדהדת אותה תבנית עגנונית טרגית שלפעמים אני נאבקת בה ולפעמים מתמסרת לה באותה טבעיות שאנחנו חשים בתוך הגירסא דינקותא שלנו.

רבות מיצירותיו של עגנון מראות שאי-אפשר להימלט מהגורל היהודי הטרגי בגולה. האם גם בארץ ישראל נגזר עלינו גורל כזה חס ושלום? פרק אפל ומבעית בהיסטוריה של עמנו נכתב עכשיו לנגד עינינו. קל לאבד תקווה אבל אין לנו זכות. חובה עלינו לעשות כל שביכולתנו כדי לשנות את מהלך הדברים, לכתוב במעשינו ובגופינו את המשך העלילה.

כך אמר עגנון בחודש אב תש"ח בספריית שוקן בירושלים: "והואיל ואנו עומדים בתוך האש אומר דבר כנגד אחינו ואחיותינו, בנינו ובנותינו, בני ציון היקרים גיבורי ישראל צבאות ה'. ארץ ישראל מפולשת מארבע רוחותיה והם עומדים באמצע הפילוש ומגינים עליה בגופם ובנפשם באהבה ובכוח, בעוז ובגבורה, שאפילו בימי החשמונאים לא נראתה גבורה שכזו".